

legjobban megközelíteni, rendszerint a jutalmak és büntetések rendszere (e tekintetben az iskola a későbbi munkaszervezeti életre felkészítő szocializációs intézmény) önmagában nem elegendő. A tanárnak meg kell értenie a tanulói viselkedés rejtett értelmét és célmomentumait. Néha a tanulási nehézség és az ebből származó konfliktusanyag elsősorban a szülőknek szól, máskor a szülőkkel meg nem oldott feszültség tevődik át a pedagógus és a gyerek viszonyára, a gyerek mintegy átteszi a szülővel való ellentétét a pedagógusra. A célmomentum megértése mindig nagyon fontos a nevelői tevékenység szempontjából a pedagógus részére. A gyerekek szabályszegő viselkedése nagyon gyakran nem más, mint énefejlődési epizód, a gyermeki én szinte felkutatja ezzel a szituáció és a felnőtt kapcsolat határait. A viselkedés tehát mintegy a visszajelentések megszerzése érdekében történik. Ha ezeket az epizódokat a pedagógus megérti, reakcióinak nagy nevelői hatása lehet. Hasonló módon, mintegy orientációs tanulásként nagyon fontos az iskolai konfliktushelyzetek megoldása. Ilyen helyzetekben a pedagógus viselkedése mintaadó, fejlesztő lehet. (3)

10. Válaszoljon a hirdetésekre!

Tervezze meg az írásnak azokat a grafikus feltételeit, amelyek által megfelelhet a hirdetések elvárásainak!

a) Ha én Ön lennék, szellemes, melegszívű, szélsőségektől mentes, családszerető és korrekt, akkor megpróbálnék magammal. 36 éves vékony, diplomás nő vagyok, aki emberi melegségre, bizalomra és szeretetre vágyik. N.L. jelígre.

b) „Forró tea a hideg téiben”

Ha nem kötnek a konvenciók, ha úgy érzed, nem vagy a szokások rabja, szereted a váratlan meglepetéseket, nem vagy kínosan pontos és precíz, nem érdekel, hogy mások mit mondanak, de 30 év körüli, karcsú és érdekes nő vagy, akkor adj hírt magadról egy 40 éves örökifjúnak.

JEGYZET

- (1) *Arnheim, Rudolf*: A vizuális élmény. Gondolat, Bp., 1979. 27. p.
- (2) *Ravasz Károly – Kaminski György*: A reklám kézikönyve. Bp., 1973. 175. p.
- (3) *Buda Béla*: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp., 1988. 222-223. p.

FERCSIK ERZSÉBET – RAÁTZ JUDIT

A stílusfajták és a szövegtípusok tanítása a NYIK-programban

Az 5. osztályosoknak készített tananyag szellemiségét bemutató Tanítási programban már 1990-ben leírtuk, hogy „az 5-8. osztályban az anyanyelvi ismeretek tanítása mellett néhány olyan diszciplínával is meg kívánjuk ismeretelni tanítványainkat, amelyek túlmutatnak az anyanyelvi ismereteken, sokkal inkább a nyelvészet körébe tartoznak. Olyanokról van szó, mint a jelelmélet (szemiotika), a szövegtan, a stilisztika.” A nyelvészeti blokk most elének kerülő tevékenységosztályai – s természetesen: tevékenységei – szervesen kapcsolódnak a nyelvről és az irodalomról eddig tanultakhoz. Ismerkedjünk meg a tananyagrendszer vonatkozó fejezetének vázlatával!

A) Fogalomról fogalomra a stilisztika útjain

1. A stílusról, a stílust vizsgáló stilisztikáról

1.1. Stílus, formaérzék, stílusigény, kifejezőmód

1.2. Stilisztika, stílusérzék, stíluselem, stílus hatás

- 1.3. A stilisztikai formák és stílusértékük
 2. A stílusfajták és szövegtípusok
 - 2.1. A stílusfajták megkülönböztetésének szempontjai
 - 2.2. Irodalmi és köznyelvünk stílusfajtái
 - B) Stílustörténeti kistételek
 3. Stilisztika és stílustörténet
 - 3.1. A stílus fejlődésének törvényei
 - 3.2. Az egyéni stílus és a korstílus
 - 3.3. Korszakok és stílusfejlődési irányzatok
 - 3.3.1. Az irodalmi írásbeliség kialakulásától Kazinczy Ferenc és követőinek stílusreformjáiig
 - 3.3.2. Kazinczy Ferenc és követőinek stílusreformjától Petőfi Sándor és Arany János stílusváltásáig
 - 3.3.3. Petőfi Sándor és Arany János stílusváltásától a Nyugat stílusújításáig
 - 3.3.4. A Nyugat stílusújításától napjainkig
 - 3.3.5. Napjaink költői nyelve (rövid áttekintés)
 - C) Új tájékozódási lehetőségekről
 4. Tájékozódás a szépirodalmi, valamint a tudományos nyelv, illetve stílus lexikográfiái feldolgozásának lehetőségeiről
 - 4.1. Az írói szótár irodalmi műfaj
 - 4.2. Az írói szótár fajtái
 - 4.3. Szakszótárak
- Lapozzunk bele a NYIK-programot tanító pedagógusoknak készült tanítási programba. Ismerkedjünk meg a stílusfajták és szövegtípusok tanítása problémáival!

Mit jelent a „stílusfajták” elnevezés?

A nyelvtudomány nem tisztázza megnyugtató módon a stílusfajták és a nyelvi kommunikáció egymáshoz való viszonyát. A bizonytalanságot, illetőleg az önkényességet is érzékelteti az elnevezések sokszínűsége, pl.: *stílusréteg*, *stílusnem*, *stílusfajta*, *stíluskategória*. A *nyelvhasználati módozat*, esetleg *mód* vagy *szint* elnevezés is fel-felbukkan. Gyakran szinonimáivá is lesznek egymásnak ezek a terminus technicusok.

Munkáltató tankönyvünkben a *stílusfajták* elnevezést alkalmaztuk, tekintettel a szövegnyelvészeti alapokra.

Kutatásokra építve valljuk, hogy a stílusfajták a társadalmi érintkezés következtében állandóan fejlődő nyelvi kifejezőmódok. A nyelv változatai és a stílus fajtái szorosan összefonódott viszonyok. Tipikus kommunikációs helyzetekből, általánosan szokásos nyelvhasználati módokból (egyéni stílusokból) alakultak ki, és formálódnak ma is.

A stílusfajták elsősorban szókincsünkben, azután pedig grammatikai jellegzetességekben rendszerszerű különbségeket mutatnak. A stílusfajták egyértelmű csoportosítását, pontos minősítését bonyolítja az is, hogy szoros kapcsolatban vannak egymással és a köznyelvvél, elemeik és stílusjellegzetességeik állandó egymásba játszása egyre fokozódó, egyre természetesebbé váló folyamat. Az egyes változatok inkább egymásba hajló fokozatokat alkotnak, mintsem élesen elkülönülő csoportokat. A stílusfajtákat sajátos

- szó- és kifejezőkészletük;
- szó- és kifejezőhasználatuk;
- mondatfűzésük;
- szövegalkotásuk

alapján különböztettük meg egymástól. Mivel az egyes stílusfajták nyelvi-stilisztikai leírása összetett, bonyolult feladat, a csoportosításkor figyelembe kell venni egyéb szempontokat is. Rendezőelv lehet az is, hogy a kommunikációs csatorna írott vagy beszélt-e, a szöveg szerkezete dialogizáló vagy monologikus, az adott stílusfajta normájához kötötten vagy attól eltávolodva akar megszólalni a beszélő. A téma és a címzett erősen determinálja a kommunikálót a stílusfajta megválasztásában.

Tankönyvünk az irodalom és a köznyelv stílusfajtáit az írásos és a szóbeli közlésfolyamat mentén rendszerezi.

Hogyan tanítjuk a stílusfajtákat és a szövegtípusokat?

Miután funkciójuknak megfelelően röviden felvázoljuk az egyes stílusfajtákat, egészítjük ki a munkáltató tankönyv által említett példákat újabb szemelvényekkel. Viszonylag olvasmányos, de legalábbis jegyzetelhető és könnyen tanulható formában adtuk meg az egyes stílusfajták jellemzőit.

Felfoghatjuk a stílusfajtákat bemutató fejezetrészleteket információforrásoknak a jegyzeteléstechika továbbfejlesztésére, illetőleg a vitakultúra csiszolására is. Kiváló alkalmak kínálóznak az összehasonlítás képességének gondozására. Alkalom nyílik a társadalom és az egyén által elvárható írott és íratlan értékek, szabályok megbeszélésére, tudatosítására.

A rendelkezésünkre álló feladatok a szabályszerűségek alkalmaztatását szolgálják. Van lehetőség a tanultak, valamint a megfigyelték összefoglalására és kiegészítésére is. Figyelemmel voltunk a különböző képességű, eltérő készségű tanulóakra is, ezért szerkesztettünk elkülöníthető, a differenciálást biztosító részfeladatokat. Több komplex feladat is segíti a tehetséggondozást, valamint a permanens ismétlést.

A stílusfajták bemutatása nem tartalmaz annyi megtanulandó elméleti ismeretanyagot, mint például az előző fejezet (*A stílusról, a stílust vizsgáló stilisztikáról* című fejezet) tanítása. Célunk a stílusfajták körébe tartozó tipikus szövegek alkotásának és értelmezésének gyakorlása az igényesség, a pontosság és az érzékenység növelése érdekében.

A stílusfajtákat feldolgozó, elmélyítő foglalkozások során feltétlenül tudatosítanunk kell, hogy nemcsak szépirodalmi, művészi, hanem köznyelvi, továbbá tudományos, hivatalos, publicisztikai stb. megnyilatkozás is létezik. Így jutunk el annak a felismerésnek – összegzésnek – a kimondásához, hogy ezeket a funkcionális stílusok elnevezéssel foglalhatjuk össze a szövegszerkesztési jellemzők, a mondattani, szó- és jelentéstani, valamint hangzásesztétikai sajátosságok alapján.

Néhány tanulótipus és a velük való bánásmód

– Az olvasásban, az információ megmunkálásában gyakorlott, ügyes tanulók nem igényelnek tanári beavatkozást, tanulásiirányítást. Készítsük is őket az önálló tanulásszervezésre.

– Mindenfajta tevékenykedtetésnél adjuk feladatul a jegyzet- és vázlatkészítést. Ezek feleleftervek is lehetnek, ugyanakkor az ellenőrzést is szolgálhatják.

– A lassabban olvasóknak szempontokat adhatunk a részfejezetek tanulmányozásához, illetőleg az elolvasottak megértés-színvonalának az ellenőrzésére. Ehhez a fejezet megírásakor és az első feladat szerkesztésekor igyekeztünk segítséget nyújtani.

– A lemaradó növendékekkel célszerű táblázatba foglalni/foglaltatni a stílusfajták mind-egyikének jellemzőit. E lényegláttató táblázat alapján sikerélményt nyújt majd a stílusfajták felismerésével összefüggő munkáltatás.

– Az általunk javasolt témák körét néhány tanuló bizonyára szívesen gazdagítaná újabbakkal. Adjunk lehetőséget nekik, sőt biztassuk őket a részletes és gondos szövegalkotásra is.

A tanulásirányítás normái

– A képességek alapján – differenciáltan – követeljük a tanulóktól a nyelvi kommunikáció legfontosabb stílusfajtáit. A felismerés, megnevezés és az önálló alkalmazás legyen a rendezőelvünk, értékelési és minősítési szempontunk.

- Tanítványainkkal gyűjtessünk újabb és újabb példákat a tanult stílusfajtákhoz. Csoportosítsák is ezeket a funkcióiknak megfelelően.
- Alkalmazzák a stilisztikai formákról korábban tanultakat az írásos és a szóbeli közlésfolyamat stílusfajtáinak meg- és felismerésekor is.
- A szemelvénygyűjteményben található, ehhez a fejezethez szánt példákat felhasználhatjuk a hangos olvasás gyakoroltatása mellett a helyesejtés kondicionálására is.

IRODALOM

- (1) *H. Tóth István*: A stílus. Munkáltató tankönyv az általános iskola 8. osztálya számára. Alkotó szerk.: Zsolnai József. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993.
- (2) *H. Tóth István*: A stílus tanítása. Tanítási program a 8. osztályok részére. In: Zsolnai József (alkotó szerkesztő): Tanítási program, 8. osztály. Holnap KKT, Budapest, 1993. 73-105. p.
- (3) *H. Tóth István*: A stílus tanítása. Feladatgyűjtemény a 8. osztályok részére. In: Zsolnai József (alkotó szerk.): Feladatgyűjtemény, 8. osztály. Holnap KKT, Budapest, 1993. 131-152. p.
- (4) *Zsolnai József*: A nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelési program tananyagterve (tanterve) az 5-8. osztály számára, Budapest, 1988.

H. TÓTH ISTVÁN

Műveltség tartalom és a katolikus iskola

Napjaink világának jellegzetességei között a sokszínűségnek, a pluralizmusnak nagy a jelentősége. Különösen nálunk, Magyarországon nagy hangsúlyt kap a monolitikus, diktatorikusan hirdetett és terjesztett marxizmus-leninizmus évtizedei után a szabadság s annak természetes velejárója, a sokszínűség. Az egyházi iskolák ismét megjelennek az oktatási rendszerben. Az újságírás szinte mindennapos témái közé tartozik az egyházi iskola: de nem a tartalmi sajátosságai, hanem az újjáéledésükkel kapcsolatos sokféle helyi feszültség, nem kevés politikai felhanggal.

Amikor egyházi iskolát szeretnének ismét látni egy adott városban vagy településen, sokszor nem tudják megmondani, mi is az egyházi iskola specifikuma vagy propriuma: nem csak a támogatói, de az ellenzői sem tudják pontosan, mit óhajtanak vagy mit támadnak. Nagyon fontos, hogy az iskolaügy függetlenné váljék pártok napi csatározásaitól, és minden valódi érték helyet kaphasson az oktatásügyben. Ezért rendkívül kívánatos, hogy a tartalmi kérdésekről elmélyültebb eszmecsere induljon.

Az egyházi iskola tartalmi szempontból semmiképpen sem azonos egy iskolarendszerrel, amely Magyarországon 1948-ban erőszakosan megszűnt. De ugyancsak nem azonosítható azzal a néhány középiskolával sem, amely 1948-tól, illetve a katolikus egyház esetében 1950-től létezett – nem törvények adta keretek között, hanem diktatorikus tárgyalásokon létrejött alku, „megegyezés” alapján. (1)

Érdemes röviden visszatekinteni a rendszerváltozás előtti időszak egyházi iskolarendszerére. Két sarkalatos követelménynek kellett megfelelniök: egyrészt – az iskolaszervezetet tekintve – teljességgel bele kellett simulni az állami iskolarendszerbe, másrészt követni kellett az egységes állami tantervet, egészen az egy időben használatos központi tanmenetek alkalmazásáig is. Természetesen kötelező volt ezekben az iskolákban is az állami – jobbára marxista szellemiségben megírt – tankönyvek használata és ismerete. Ugyanakkor írásban biztosított joguk volt ezeknek az iskoláknak, hogy a tanárok az